

ET LEMMINGÅR

Af Alwin Pedersen

En grønlandsrejsende, som endnu ikke har haft det held at opleve et lemmingår, hvilket ganske vist kun kan ske i den nordøstlige del af landet, har egentlig kun en ufuldstændig forestilling om dyrelivet deroppe. Denne skiftevis talrige og sjældne forekomst af en lille gnaver er et af de mærkværdigste og stadig uopklarede fænomener i det arktiske dyreliv, hvormed dog ikke være sagt, at det kun findes i disse egne.

Halsbåndlemming, som denne lille gnaver hedder, er på størrelse med en velvoksen markmus. Som ung minder den også i farven meget om en markmus. Hos de voksne dyr derimod har den silkebløde tætte pels sin egen smukke farve: Den sortgrå overside er indrammet af en lysende rustrød bræmme fra hovedet til halen, på siderne af halsen er bræmmens afstikkende farve så fremtrædende, at der opstår en antydning af et halsbånd, der er denne lemmingarts ydre kendetegn. Henimod slutningen af efteråret begynder denne sommerdragt at falme. Undersiden bliver hvid, og samtidig vokser der lange hvide dækhår frem, der efterhånden dækker hele den mørke sommerdragt, dog mister underulden aldrig sin blågrå farve.

Såvel på Grønland, som på de nordkanadiske øer, hvorfra lemmingen er indvandret til Grønland, foretrækker den opholdet i det tørre kontinentale klima. Den findes således i Grønland kun i den østlige del af Nordkysten og på Nordøstkysten. Det sydligste sted, hvor den hidtil er fundet, er Kap Dalton, der ligger et lille stykke syd for Scoresbysund.

I disse egne lever dette lille dyr i grunden en ret beskuelig tilværelse. Bortset fra sumpede steder kan dets spor findes så at sige overalt, lige fra strandkanten til toppen af de højeste fjelde. Også øerne og nunatakkerne på indlandsisen opsøger den og tilbagelægger ved denne lejlighed ofte lange strækninger på havisen eller på indlandsisen. Om sommeren graver lemmingen sig huller i det øverste optøede jordlag, hvortil den er udstyret med særdeles veludviklede stærke gravekløer. Mange af disse huller består kun af en kort gang og har kun tjent som et kortvarigt tilholdssted. Et rigtigt lemmingbo består derimod af en hovedgang og to til tre sidegange. Hovedgangen kan være indtil to meter lang, endende i en udvidelse på størrelse med en

Kjoven, en fremragende flyver, er den mest rutinerede af alle lemmingædere.

knyttet hånd, og dér har lemmingen bygget sig en lun rede af tørt græs. Sidegangene tjener udelukkende som latrin. Lemmingen er således en meget flittig graver, og der kan ikke være nogen tvivl om, at dens udstrakte gravevirksomhed – der findes ingen regnorme i Grønland – har en gavnlig virkning på jordbunden, hvilket også viser sig derved, at plantevæksten på et sted, der er undermineret af lemminghuller, er frodigere.

Lemmingen er vistnok en udpræget eneboer. Når den ikke er så talrig, at den simpelthen ikke kan undgå at være sammen med andre, træffes den kun enkeltvis. Jeg har endvidere fået det indtryk, at den er temmelig uforsvarelig overfor sine kønsfæller, og at hannerne ofte dræber hinanden.

Om vinteren opgiver lemmingen helt at færdes ude. Sålænge snelaget efter det første snefald endnu er tyndt og blødt, synes den at have en temmelig vanskelig tid; den må da ligefrem hoppe og springe for at komme frem til sine fourageringssteder. Heldigvis for lemmingen varer disse forhold dog ikke længe. Er snelaget blevet tykkere og fast på overfladen, er det meget sjældent at se en lemming i det fri. Den færdes nu i det hulrum, der af jordvarmen dannes under sneen, og dér lever den under

Halsbåndlemmingen

særdeles gunstige forhold, fri for den strenge kulde og de ulemper, snestormene fører med sig, medens lemmingens foretrukne føde, polarpilens knopper i rigelig udstrækning er tilgængelig for den.

Af en eller anden ukendt grund opgiver lemmingen nu helt opholdet i sine huller i jorden og bygger sig under sneen i en lille fordybning på jorden en lun rede af tørt græs, som den, hvis den har lejlighed dertil, gør ekstra lun ved at udpolstre den med moskusokseuld. Og under disse særdeles gunstige forhold begynder den allerede midt om vinteren at forplante sig.

Hvorledes livet ellers former sig for lemmingerne under sneen vides ikke. Når de fra midten af april begynder at komme frem på sneen, er ungerne store. Tidligt udviklet, som lemmingen er, bliver ungerne snart forplantningsdygtige, og da også de gamle fortsætter med at formere sig hele sommeren igennem, såvidt vides indtil fem gange, øges de små gnaveres antal vedvarende, og når dette har stået på i tre til fire år, er de blevet så talrige, at man møder dem så at sige for hvert skridt. De har nu nået højdepunktet i deres formering, og det, der kaldes et lemmingår, er dermed indtrådt. I princip er dette det samme, som et museår herhjemme. Man skal

dog ikke forestille sig lemmingerne jævnt fordelt over hele landet; der kan være stor forskel i deres antal i de enkelte egne. Hvor de er talrigest, kan man under en overnatning i et telt næppe undgå at komme i direkte berøring med dem: de kryber i soveposerne, i gryderne, i alle beholdere og klædningsstykker. Samtidig er de krigiske og kamplystne og lader sig ikke uden videre fjerne fra deres usædvanlige skjulesteder. Griber man en af dem, må man tage sig i vare for ikke at blive bidt i hånden.

Hvor denne overflod er størst, hvilket plejer at være i de sydligste egne af lemmingens forekomst på Grønland, opstår begyndelsen af hine vandringer, som har gjort den skandinaviske lemming verdensberømt. I Grønland finder en lemmingvandring dog meget snart en ynkelig ende i ishavets kolde bølger. Ved Scoresby-sund, hvor jeg i 1927/28 oplevede et lemmingår, forsøgte lemmingerne allerede midt på vinteren at vandre tværs over den 40 kilometer brede fjordmunding mod syd. Da de kom til iskanten, som lå i en stor bue, fortsatte de ikke langs denne, men valgte den direkte vej og sprang fra iskanten på de drivende isflager. Mange faldt i vandet, men svømmede tappert videre. Resultatet blev dog at de alle omkom.

Netop som man har vænnet sig til at møde de små gnavere alle vegne og på de mest uventede steder, er de pludselig ved den fjerde vinters begyndelse som sunket i jorden. Pludselig er lemmingen blevet det sjældneste dyr, man kan møde i de vidtstrakte ødemarker, og dette gentager sig regelmæssigt hvert fjerde år.

Der er anstillet mange undersøgelser og opstillet adskillige teorier over hvilke faktorer, der bevirker dette pludselige sammenbrud. Selv om ingen af dem holder stik, så er der dog meget, der tyder på, at der må tillægges trængselsfaktoren med alle dens uheldige virkninger en ikke uvæsentlig betydning.

Det mest påfaldende ved et lemmingår er imidlertid ikke lemmingernes stærke formering, men den virkning de har på deres mange fjender og selv på sådanne dyr, der ellers ikke lægger den mindste interesse for dagen for denne lille gnaver. Således skød jeg engang en gås, som i spiserøret havde en kort forinden slugt lemming. Selv isbjørnen kan ikke modstå fristelsen til at deltage i den almindelige lemmingjagt. Et ligefremt kosteligt syn er det at se denne kæmpe slå med sine brede labber efter de hurtigt forbi ham smuttende smådyr, eller når den med den ene lab vipper en stor sten ud af sit leje og med den anden lynhurtigt slår efter de bortløbende lemminger.

Lemmingens svorne fjender, polarræven og hermelinen og et betragteligt antal fugle med grønlandsfalken og sneuglen i spidsen, har i deres levevis tilpasset sig så vidtgående deres yndlingsbyttes periodiske til- og aftagen, at et lemmingår netop derigennem får sit egentlige imponerende præg.

I lemmingfattige år kunne man få det indtryk, at polarræven ikke var synderligt interesseret i opretholdelsen af sin art, men nærmer den lille gnavers antal sig igen

Sneuglepar ved reden en diset morgenstund. Hannen bringer en lemming til ungerne.

sit højdepunkt, synes polarræven at ville indhente det forsømte. Et enkelt rævepar kan da bringe indtil 16 unger til verden, uden at det behøver at gøre sig bekymringer over opfostringen af den store børneflokk.

På samme måde har også sneuglen tilpasset sig lemmingens levevis. Er der mange lemminger, ligger der 8–10 æg i sneuglens rede, medens man i andre år næppe mærker noget til denne fugls nærværelse. Nøjagtigt det samme kan siges om grønlandsfal-

Et kuld lemmingunger i den udgravede rede.

ken. Ganske vist er vi ikke så godt underrettet om dens levevis, da den for det meste yngler på absolut utilgængelige steder, men det store antal unge falke i et lemmingår forudsætter en væsentlig rigere formering end i andre år.

Den mest rutinerede af alle lemmingædere er den sirlige Lille Kjove. Er der kun få lemminger, strejfer den flokkevis omkring i landet og langt ud over drivisen, uden på nogen måde at skænke forplantningen en tanke og begiver sig allerede midt på sommeren på vej til sine vinteropholdssteder. Men finder den sit foretrukne byttedyr i stort antal, skynder den sig at indhente det forsømte. Ingen anden fugl bidrager da så meget til at bringe liv til de tavse ensomme vidder i det indre af landet, som denne smukke elegante flyver. Ganske vist lægger den kun to æg, men antallet af ynglefugle synes i lemmingår at være ganske væsentligt forøget. Hertil kommer de overordentlig talrige rovgriske gråmåger, der under lemmingrigdommens varighed helt opgiver deres fiskefangst, for udelukkende at befatte sig med jagten på den lille gnaver.

Polarræven er dog vistnok den største konsument af lemminger. Efter de undersøgelser, der er anstillet over rødrevens daglige fødemængde, må denne hos polar-

ræven sættes til mindst otte lemminger, eller rundt regnet 3000 lemminger om året. Da der sikkert kan regnes med en bestand af mindst 1000 ræve i Nordøstgrønland, forbruger disse alene 3 millioner lemminger. Dog hverken denne eller hele den øvrige lemmingjagt efterlader sig synligt spor i det store overskud.

Men næppe har de egentlige lemmingæderes forøgede formering mod slutningen af sommeren nået sit højdepunkt og et rigt og mangfoldigt dyreliv udfolder sig i de ellers så tavse vidder, da der pludselig indtræder et voldsomt tilbageslag. Al overfloden er blevet nød og afsavn. Alle, som er i stand dertil, skynder sig at forlade landet. Ve den unge strandfugl, havlitælling og ederfugleælling, som endnu ikke er flyvefærdig; de falder uden undtagelse som offer for den store hær af sultne røvere.

Men også på disse lurder der en fare. Allerede om sommeren har den opvoksede ungdom blandt grønlænderne ivrigt samlet æg. Nu begynder der en ikke mindre ivrig jagt på de hastigt bortdragende falke, sneugler og måger. Disse i overflod opvoksede ungfugle er så lidet frygtsomme, at f. eks. en mågevinge, som kastes op i luften eller blot et på samme måde behandlet hvidt lommetørklæde er tilstrækkeligt til at bringe de ganske uerfarne unge falke indenfor skudvidde. Netop denne jagt drives med stor iver og med ikke ringe udbytte.

I den store hær af de mod syd dragende fugleskarer betyder disse tab dog kun lidt. Uopholdelig, dag og nat varer trækket, og først ved vinterens begyndelse ebber det langsomt ud. Tilbage er da kun de sultne ræves store skarer. Er de særlig talrige, kan vildtgalskaben bryde ud imellem dem, om det sker af mangel på føde eller af andre grunde er endnu uvist. Men tilbage bliver de, til glæde for grønlænderne, der i den følgende vinter kan være sikre på en ovenud rig fangst.

